
Kansallisen historian myytit

KOLUMNI | Anu lahtinen

Menneet ja tulevat myytinmurtajat

Kun puhutaan Suomen historian myyteistä, ajatukset kulkeutuvat ehkä helposti myyttisiin esityksiin Suomesta ja suomalaisuudesta yhtenäisenä ja eheänä kokonaisuutena. Tällaisena näyttäytyy suomalaisuus esimerkiksi keskiajantutkija Jalmari Jaakkolan tuotannossa. Jaakkolan keskiajan historiassa sankareita ovat ne menneisyyden toimijat, jotka näyttävät edistävän suomalaisuuden ja Suomen alueen erillistä ja erityistä asemaa.

Jaakkola yhdistelee keskiajan hajanaisista asiakirjamaininnoista oman tulkintansa, jossa erämaaruhtinaat tähyävät kohti Itämaan kirkasta tulevaisuutta ja leppymätön talonpoikais-Pohjola odottaa väijäämätöntä aamunkoittoaan. Tämänkaltaiset väkeväsanaiset, värikkäästi maalailut tulkinnat ovat melko helposti tunnistettavissa ja myös kyseenalaistettavissa. Jaakkolaa kritisoitiinkin jo varhain siitä, että hänen tulkintansa irtautuivat lähteistä ja niiden todistusvoimasta.

Historiankirjoituksessa tai historiasta käydyssä keskustelussa on kuitenkin myös monia heikommin tunnistettavia, mutta sitkeästi eläviä käsityksiä, jotka eivät kestä lähempää tarkastelua. Nämä käsitykset voivat liittyä suoraan kansalliseen ja poliittiseen historiaan. Toisaalla tässä numerossa Kimmo Katajala tarkastelee eräitä tällaisia avaintapahtumia ja sitä, miten niitä on tulkittu ja miten tulkinnat siirtyvät oppikirjoihin ja osaksi monien jakamaa historiakuvaa.

Myyttisiksi, lähteistä irtautuneiksi nousseet tulkinnat voivat toisaalta liittyä myös sosiaali- ja taloushistoriaan. *Historiallisen Aikakauskirjan* tämänkertaisessa teemaosuudessa ”Suomen his-

torian vanhat myytit” käydään läpi joitakin sitkeästi eläviä tulkintoja. Petri Talvitie tuo esiin isojakoon liittyviä virhetulkintoja ja -käsityksiä, joiden yhtenä syynä on tarve nähdä isojako osana modernia edistyskertomusta. Sophy Bergenheim muistuttaa satavuotiaan Suomen historiakuvien yksioikoisuuksista.

Joskus sitkeillä käsityksillä taas hellitään nimenomaan ajatusta jatkumosta tai johdonmukaisesta prosessista. Kuten Kirsi Vainio-Korhonen toteaa omassa, suomalaista avioliittoa käsittelevässä kolumnissaan, suomalaisen avioliiton perinteistä on vahvoja mielikuvia, jotka eivät kestä lähempää tarkastelua. Mielikuvat ajattomasta, muuttumattomasta perinteestä, esimerkiksi juuri kristillisen avioliiton ikaikaisuudesta, kuuluvat ehkä erityisesti arkipuheeseen tai poliittiseen keskusteluun. Kuitenkin myös historiantutkimuksessa elää mielikuvia muuttumattomasta, pysähtyneestä agraarisesta yhteiskunnasta, jossa kaikki pysyi ennallaan vuosikymmenestä ja vuosisadasta toiseen.

Välillä tulkintavinoutumat johtuvat siitä, että aiemmassa tutkimuksessa on tehty laajoja yleistyksiä melko vähäisen aineiston perusteella. Alun perin ehkä spekulatiivinen tai ohimennen esitetty tulkinta on alkanut toistua tutkimuksessa, kunnes siitä on tullut yleisesti hyväksytty. Kun tällainen yleistys kerran on kietoutunut osaksi yleistä historiantulkintaa, sen purkaminen on työlästä.

Kun olen seurannut meneillään olevaa ja tulevaa suomalaista väitöskirjatutkimusta, olen kuitenkin kiinnittänyt huomiota siihen, että monia

tutkimushankkeita yhdistää kiinnostus laajoihin aineistoihin ja nimenomaan laajojen alkupe- räisaineistojen systemaattiseen käsittelyyn. Tuloksena on uusia, johdonmukaisia esityksiä esimerkiksi hallinnon toiminnasta tai yritysten ja talousmaailman välisistä suhteista.

Ehkä kysymys on osittain siitä, että on kulunut sopivasti aikaa edellisistä Suomen kirkollisen hallinnon, verotusjärjestelyjen tai huoltovarmuuden tutkimuksista ja tutkimustulkinnoista. Tutkimus on kokonaisuutena liikahtanut sen verran eteenpäin, että vuosikymmeniä vanhoihin aiheisiin palattaessa on helppo osoittaa uusia tutkimustarpeita.

Tutkimustyön tempoon ja etenemiseen vaikuttaa kuitenkin se, että lähdeaineistoja voidaan tutkia ja käsitellä sähköisessä muodossa. Joko tutkijalla on käytettävissään arkiston tai kirjaston tarjoamia digitoituja aineistoja, tai hän kuvaa itse aineistoja arkistossa ja pystyy siten järjestämään tietoja, tarkastelemaan suuria kokonaisuuksia nopeasti ja palaamaan aiemmin kuvaamiinsa aineistoihin kotikoneella. Digitaalisten ratkaisujen ansiosta osa tutkimukseen liittyvästä perustyöstä nopeutuu ja kevenee. Parhaassa tapauksessa voimavaroja vapautuu aineiston kokonaiskuvan hahmottamiseen ja yksittäisten ongelma-kohtien tarkempaan pohdintaan.

Sähköisten lähdeaineistojen ansiosta käy helpommaksi tarkastella aineistoja sekä tarkan lähiluvun että kaukoluvun kautta, kuten Hannu Salmi toteaa artikkelissaan aiemmin tässä numerossa. Tyypillistä onkin, että väitöskirjantekijät kokoavat tutkimustyönsä aikana laajoja aineistokokonaisuuksia, esimerkiksi tilastoja ja taulukoita. Samassa tutkimuksessa voidaan määrällisten yleistysten rinnalla kuljettaa hyvinkin yksityiskoh- taisesti tiettyjä yksittäisiä lähteitä, joita analysoidaan sekä ulkoisen että sisäisen lähdekritiikin keinoin.

Joissakin tapauksissa kyse voi olla digitaalisen humanismin tarjoamista, tietokoneavusteisista analyysimahdollisuuksista ja kvantitatiivisten menetelmien hyödyntämisestä. Syksyn 2017 kes- kijaikantutkimuksen päivillä Tampereella kuultiin

kiinnostavia uutisia erilaisista menetelmistä, joilla voidaan tietokoneavusteisesti käsitellä suuria määriä keskiaikaisia käsikirjoituksia tai asiakirjoja, poimia niistä nimiä tai tiettyjä ilmaisuja, jotka puo- lestaan auttavat identifioimaan tekstin tuottajan.

Menetelmien digitaalisuutta tai analogisuutta tärkeämpää on kuitenkin systemaattinen paluu lähteille ja sitä kautta tiettyihin historian- tutkimuksen peruskysymyksiin. Tutkimustulokset pää- tyvät usein keskustelemaan syvällisellä tasolla paitsi lähteiden sisällöstä, myös siitä, mitä kysei- set lähteet kertovat oman aikansa hallinnon rakenteesta ja ennako-odotuksista.

Niinpä aviottomia äitejä tutkinut Tiina Miettinen osoitti taannoin tutkimustyössään, että Ruot- sin ajan väestökirjanpito oletti perhe- tai ruoka- kuntarakenteita, jotka eivät vastanneet esimer- kiksi tuomiokirjojen kuvaamaa perhesuhteiden monimutkaisuutta. Ulla Koskinen on kuljettanut tutkimuksissaan rinnakkain sekä 1500-luvun aate- listen virkamiesten kirjeenvaihdon asiasisältöä että kirjeiden retoriikkaa ja retoriikan keinoin tuo- tettuja valtasuhteita.

Lähivuosina taas on lupa odottaa useita tutki- muksia, joissa Ruotsin ajan hallinnollisten ja kameraalisten lähteiden kokoelmista pystytään luomaan uusi, selkeämpi kuva sekä lähteiden sisällöstä että myös siitä hallinnosta, joka loi läh- teet. Yhtä lailla nämä systemaattiset, kriittiset tarkastelutavat tulevat muuttamaan käsityksi-ämme 1800-luvun naisten toiminnasta sekä 1900- luvun teollisuustuotannosta.

Tutkimukset, jotka käyvät systemaattisesti läpi vaikkapa Ruotsin ajan kameraalisia aineistoja, eivät ehkä aina näytä rahoittajien etsimiltä hät- kähdyttäviltä avauksilta. Kokonaisuudessa näen kuitenkin kiinnostavan ja innostavan siirtymän kohti uusia tulkintakenttiä. Tulkinnat menneen ajan yhteiskunnasta, sen toimintadynamiikasta ja sen kuvaamistavoista tarkentuvat. Parhaassa tapauksessa digitaalisten menetelmien ja kriit- tisen lähteidenluvun yhteistuloksena voidaan tehdä näkyväksi ja purkaa monia aiemman his- toriantutkimuksen sitkeitä virhekäsityksiä ja suoranaisia myyttejä. ■